

Författaren på läktaren

DN 28 december 2007

Det må vara sant att Jan Olof Olsson, den legendariske Jolo, är överskattad. Det mesta han skrev står ändå i en klass för sig - och ryktet om hur utfrysad han mot slutet var på DN är ganska överdrivet.

Göran Leth "Jolo- den förarglige iakttagaren" Carlssons 2007

TIDSKRIFTEN FOKUS utomordentlige politiske reporter Torbjörn Nilsson fick ett utbrott i tidningen Expressen i somras. "Jan Olof Olsson, Jolo kallad, är vårt lands mest överskattade journalist", röt han i sin recension av "Allsvensk idyll", en bok om Jolo som sportskildrare. Det kanske Torbjörn Nilsson har rätt i, tänkte jag. Men sedan gick jag till min Jolo-hylla, valde ett antal volymer och satte mig att läsa.

Ja, Jolo må vara överskattad. Hans böcker är inte riktigt lika efterfrågade på antikvariaten nu som för några år sedan. Allt han skrev var inte så helt fantastiskt lysande som hans mest devota beundrare hävdar. En del av det han skrev, inte minst i sportgenren, kan i dag kännas fördomsfullt och till och med sexistiskt. En mindre del var till och med träigt, rutinmässigt. Men det allra mesta står fortfarande i en klass för sig i svensk journalistik. Jolo var "det finaste märket", som Karl Anders Adrup skrev i DN-historien "Stormarnas hus" (1989). Hans texter lever och doftar ännu i dag, snart trettiofyra år efter hans alltför tidiga död.

Där finns en vibrerande nyfikenhet sida vid sida med djupa kunskaper om stort och smått, en exakt känsla för små triviala detaljer som belyser stora sammanhang, ett sätt att vara närvarande och samtidigt stå vid sidan av, en lyhörd känsla för stämningar, tonfall och dagrar.

JOLO HADE EN FÖRMÅGA att handskas med det överväldigande, skrev Busk Rut Jonsson i Ord och Bild 1962. I inledningen till "Allsvensk idyll" utnämner Johan Erséus Jolo till "svensk journalistiks ledande iakttagare". Redan i tioårsåldern visste Jolo att han inte var en deltagare utan en betraktare, och därmed på väg att bli en berättare.

Och som han kunde berätta. I "Allsvensk idyll" återges till exempel novellen "Söndagsmorgon 35", som publicerades i BLM 1958 och sedan återkom i något annorlunda form i den lätt självbiografiska "Slipsen i Krakow" (1969). Berättelsen handlar om ett fotbollslag i en av Stockholms lägre divisioner på väg till en bortamatch. Berättaren är lagets yngste medlem, en läroverkselev. Läsaren är övertygad om att Jolo berättar något som han själv upplevt.

Men så var det inte. I verkligheten var den unge spelaren Jolos bror Per-Olof, som för övrigt var så duktig att han fick smeknamnet Jackson efter en engelsk skyttekung i början av 30-talet. Jan-Olof Olsson kom givetvis att kallas Jacksons bror, ett smeknamn som han senare då och då använde som signatur när han skrev om film.

Det finns flera exempel på hur Jolo friserade verkligheten i sin journalistik, av berättartekniska skäl får man förmoda. I "Fritt Nyhavn" (1955) berättar han hur han som skolpojke skrapade ihop pengar och tog tåget till Köpenhamn för att se Danmark-Sverige i juni 1936 - och hur han inte kunde se matchen till slut.

I själva verket reste Jolo tillsammans med sin bror och en kamrat till Köpenhamn - med båt. Och han såg hela matchen, som Sverige förlorade.

I "God morgon, Vilda västern" (1953), som utspelar sig i Tombstone, Arizona, berättar Jolo inte bara historien om Wyatt Earp och den mytomspunna striden vid OK Corral år 1881. Han skildrar också ingående hur han själv under en sommar handfast hjälper till med boskapsskötsel och spelar rollen som skurken Billy Clanton i stadens årliga festival till minne av striden vid OK Corral.

Men Jolo tillbringade bara tre dagar i Tombstone i början av maj 1951, och han deltog aldrig i OK Corral-spelen. Han hittade på det mesta om sin insats. Detta gör inte på något sätt hans bok sämre, men den är snarare en dokumentär roman än en reportagebok.

LIKA ÖVERTYGANDE kunde Jolo berätta om hur han i augusti 1931 som elvaåring plankade in på gamla Kostadion på Gärdet i Stockholm för att se norrmannen Otto von Porat besegra den svenske boxarstjärnan Harry Persson. "Hans kropp skändades och våldfördes, öppet och rörande, och mellan tatueringarnas figurer slog genast svedna rodnader ut i röda blemmor. Orgeln spelade häftigt upp " etcetera, som Jolo detaljerat skildrar händelsen till exempel i sin debutroman "Årsklass 39" (1956). Som om han var där.

Trettiosju år senare erkände Jolo att han inte plankade in på Kostadion och att han inte ens såg matchen. Kanske hade han bara börjat berätta att han hade sett den för att imponera på sina

klasskamrater, skrev han. Och "sedan snärjdes jag av min egen berättelse, till sist berättade jag den som vuxen".

Med lite god vilja kan man se dessa fall som utslag av Jolos strävan att ge det mesta han skrev en skönlitterär form. Det gällde inte bara hans novellartade, ofta lyriska kåserier utan även reportagen, och det är ett av de mest karaktäristiska dragen i Jolos stil som skribent, betonar Göran Leth i sin nyutkomna bok "Jolo - den förarglige iakttagaren".

Under hela sin karriär var Jolo besviken på att journalistik inte erkändes som riktig litteratur, som i hans älskade England. "Man kan skriva om fjärilar, konsten att fiska, man kan skriva en biografi, en reseskildring - och bli engelsk klassiker", skrev Jolo från London redan i april 1949. I en intervju i Damernas Värld 1962 sade han att han aldrig upphört "att bli sårad och förbannad över en kanske inbillad nedvärdering av journalister, ideligen, till och med i beröm".

Jolos romaner "Årsklass 39" och "Mittåt" blev inte några kritikerframgångar, men så småningom blev han själv erkänd även i litteraturens finrum. Han ägnas en liten uppsats i den sjätte delen av "Den svenska litteraturen" (1990).

Jolo var alltså framför allt en observatör, iakttagare, läktarsittare. En skildrare med faiblesse för det vardagliga och triviala i nutiden och i historien. Det är lätt att känna igen honom själv i hans beskrivning av Graham Greene, som "var förtjust i vanliga för att inte säga tråkiga saker", till exempel "matsalar på internationella färjelinjer, spårdjungeln på en station, en lampas sken över en tegelvägg, en överfull skakande tågkorridor, en blåsig perrong".

Och om författaren och konstnären Adolf Hallman, som Jolo erkände sig alltid ha beundrat gränslöst, skrev han: "Han kunde göra meningar som fina teckningar, och det rös i en av lust att komma ut i världen, ut i hans städer, på hans expresslinjer."

GÖRAN LETH BERÖR i sin bok en omständighet som åtminstone delvis kanske kan belysa och förklara varför Jolo valde observatörens, skildrarens roll snarare än deltagarens, spelarens.

I mitten av 30-talet blev Jolo fascinerad av nazismen. Hans halvbror Iwan Andersson mindes "att Jolo verkligen var nazistsympatiserande". Jolo själv beskrev senare flera gånger i Dagens Nyheter nazismens "farliga lockelser".

I mars 1960 skrev Jolo att han "räddades eller fördes någorlunda rätt" av en slagkraftig antinazistisk vaktmästare i Stadsbibliotekets garderob och en upplevelse under en skolresa till Tyskland sommaren 1937. Men kanske blev han ändå så bränd av sina upplevelser och sina egna reaktioner att han fann det säkrare och mer givande att iakta och skildra än att delta. Påfallande ofta skrev Jolo senare om den tunna linjen mellan offer och bödel, fånge och fångvaktare.

"Jolo - den förarglige iakttagaren" är den första större studien om Jolo och hans verk, men Göran Leth begränsar sig till några få av alla de ämnen och genrer som Jolo ägnades sig åt som skribent, dels England och Irland, dels första världskriget, som Jolo skrev tre böcker om.

Leths bok är därför inte den heltäckande life and letters-skildring av Jolo som man länge önskat. Den är en god början, stundom lite akademiskt torr men full av gedigna och ibland överraskande fakta och iakttagelser.

Leth uppehåller sig i ett kapitel ingående vid Dagens Nyheter och 1960-talet. Några av hans teser är att Jolos liberala historiesyn krockade med 60-talsvänstern, att Jolos journalistik kom i onåd och sattes på undantag inför de nya journalistiska preferenser som växte fram inom tidningen, i synnerhet den så kallade samhällsjournalistiken, och att en del av de nya unga medarbetare som anställdes under dessa rekordår ansåg Jolo vara både otidsenlig och privilegierad.

JOLO UTTRYCKTE på olika sätt sin frustration och till och med vantrivsel med tidningen. Han kände sig utfrysad från kultursidorna av Olof Lagercrantz, som i minnesorden efter hans död frånkände honom "kritisk begåvning". Självt minns jag att Jolo via sin hustru uttryckte bitterhet till utlandsredaktionen över att hans kunskaper om Irland inte utnyttjades ordentligt i samband med Nordirlandskrisen i slutet av 60-talet.

Men i stort sett tror jag att Göran Leth överdriver misshälligheterna mellan Jolo och Dagens Nyheter. Alla nya unga medarbetare såg inte Jolo som bara en privilegierad tweedklädd kuf från en gången tid. För många av oss var han även under det radikala 60-talet en förebild och inspirationskälla. Samtidigt visar tidningsläggen att det parallellt med "den nya samhällsjournalistiken" fanns gott om plats även för Jolo i Dagens Nyheter ända till hans död 1974, och att hans typ av journalistik inte helt dog med honom.

I mitten av 60-talet fick Jolo en ny plattform i Söndagsbilagan, och han fortsatte att göra reportage, porträttintervjuer och minnesartiklar i en rad olika ämnen samtidigt som han stadigt lämnade sina två kåserier i veckan till Namn och Nytt-sidan. Han var inte utfrusen från DN, än mindre utmobbad. Men han valde allt oftare att arbeta i hemmet på Lidingö, och han tog och fick fler uppdrag utanför tidningen. Mot slutet av Jolos liv blev hans tv-serie från beredskapsåren, "Någonstans i Sverige", omåttligt populär. Ändå förblev han DN trogen, även om han säkert hade erbjudanden från andra håll. Vid hans död hade den nya redaktionsledningen inlett diskussioner med Jolo om hur hans närvaro i tidningen kunde göras än mera synlig.

"SJÄLV VAR HAN inte riktigt så bitter och gramse på sin gamla tidning som de beundrande uttolkarna ville ha honom", skrev Karl Anders Adrup i "Stormarnas hus".

Jolo må vara överskattad. Men han hade, för att citera dottern Vibeke Olsson, "kraften i breddsidan och svikten i steget".

Kurt Mälarstedt

Kurt Mälarstedt är mångårig medarbetare på Dagens Nyheter, nu frilansjournalist. Han har i dagarna tilldelats Jolopriset 2008.